Відгук

офіційного опонента доктора філософських наук, професора Предко Олени Іллівни на дисертаційну роботу Янауера Мечислава Мирославовича «Адміністративно-правове регулювання державно-конфесійних відносин в Україні в умовах мегаполісу», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань – В (Культура, мистецтво та гуманітарні науки) за спеціальністю

В7 Релігієзнавство

1. Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження адміністративно-правового регулювання державно-конфесійних відносин в Україні в умовах мегаполісу зумовлена складністю та динамічністю сучасних процесів взаємодії держави, органів місцевого самоврядування та релігійних організацій у великих урбанізованих середовищах. Мегаполіс як особливий соціально-просторовий феномен характеризується високою концентрацією населення, релігійним і світоглядним плюралізмом, різноманітністю конфесійних структур, зростанням суспільних запитів щодо реалізації права на свободу совісті та необхідністю ефективного управління міжконфесійними процесами. В умовах трансформації українського суспільства, особливо під впливом російсько-української війни, питання державно-конфесійних відносин набувають нового змісту. Релігійні організації не лише реалізують духовні та соціальні функції, а й беруть участь у гуманітарній діяльності, підтримці внутрішньо переміщених осіб, волонтерських ініціативах, формуванні суспільної солідарності та збереженні культурної ідентичності. Водночас актуалізуються питання забезпечення релігійної безпеки, недопущення використання релігійних структур у політичних цілях, а також удосконалення механізмів державного контролю з дотриманням принципів свободи віросповідання. Особливого значення проблема набуває на рівні мегаполісів, де відбувається найбільша концентрація різних релігійних спільнот, конфесійних інституцій та суспільних взаємодій. Саме у великих містах найвиразніше проявляються проблеми правового статусу релігійних організацій, використання культових споруд, земельних питань, участі релігійних громад у суспільному житті, а також необхідності узгодження інтересів держави, територіальних громад і конфесійних об'єднань. Важливим аспектом є необхідність переосмислення ролі органів місцевої влади в управлінні державно-конфесійними відносинами в умовах мегаполісу. Децентралізаційні процеси в Україні посилили значення місцевого рівня у вирішенні питань, пов'язаних із діяльністю релігійних громад, міжконфесійною взаємодією, соціальним партнерством та забезпеченням прав громадян у сфері свободи совісті.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні теоретико-прикладної моделі адміністративно-правового регулювання державно-конфесійних відносин в умовах українських мегаполісів, яка враховує особливості постсекулярного суспільства, релігійного плюралізму та сучасних безпекових викликів. У дослідженні запропоновано комплексний підхід до оптимізації взаємодії органів державної

влади, місцевого самоврядування та релігійних організацій на основі принципів світськості, рівності, прозорості та партнерства. Уперше обґрунтовано концепцію мегаполіса як специфічного соціокультурного й адміністративного простору реалізації державно-конфесійних відносин, у межах якого поєднуються загальнонаціональні тенденції розвитку релігійної сфери та локальні моделі взаємодії влади й релігійних спільнот. Розкрито особливості прояву принципу нейтральності держави в умовах великого міста та доведено можливість формування української моделі плюралістичної акомодації із забезпеченням рівності конфесій і недискримінаційності. Запропоновано інституційно-процедурний підхід до регулювання державно-конфесійних відносин на муніципальному рівні, що передбачає прозорі механізми доступу до публічного простору, удосконалення земельно-майнових процедур, розвиток медіації та підвищення ефективності управлінських рішень.

У роботі обґрунтовано необхідність урахування релігійного чинника у системі адміністративно-правових механізмів забезпечення національної та громадської безпеки в умовах збройної агресії, зокрема для запобігання використанню релігійних структур у гібридних впливах. Визначено роль релігійних організацій як потенційних партнерів органів місцевого самоврядування у вирішенні соціально-гуманітарних завдань, реагуванні на кризові ситуації та розвитку міської спільноти з дотриманням принципу світськості.

У дисертаційному дослідженні удосконалено наукові підходи до розуміння державно-конфесійних відносин і релігійної політики в умовах мегаполіса як багаторівневої системи управлінських рішень, спрямованих на узгодження інтересів різних конфесійних спільнот та забезпечення свободи совісті. Набули подальшого розвитку підходи до аналізу нормативно-правового забезпечення діяльності релігійних організацій через зіставлення української практики з європейськими стандартами свободи віросповідання, а також визначення ролі органів місцевого самоврядування як ключових суб'єктів формування ефективної державно-конфесійної політики в поліконфесійному міському середовищі.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про сутність, структуру та механізми адміністративно-правового регулювання державно-конфесійних відносин в умовах мегаполісу. У роботі сформовано концептуальні підходи до розуміння мегаполіса як специфічного соціально-правового простору, у якому взаємодія державних інституцій, органів місцевого самоврядування та релігійних організацій набуває особливих форм і потребує адаптованих управлінських механізмів. Теоретичні положення дослідження сприяють розвитку наукових підходів до аналізу державно-конфесійних відносин у контексті постсекулярних трансформацій, релігійного плюралізму та сучасних безпекових викликів. Запропоновано розглядати такі відносини не лише як сферу нормативного регулювання, а як комплексну систему інституційної взаємодії, що поєднує правові, управлінські, соціальні та безпекові компоненти. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку теорії державного управління,

адміністративного права, релігієзнавства, соціології релігії та досліджень міського самоврядування.

Практичне значення результатів дисертації полягає у можливості їх застосування для вдосконалення механізмів реалізації державної та муніципальної політики у сфері державно-конфесійних відносин. Запропоновані підходи можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування під час розроблення нормативних документів, стратегій розвитку громад, процедур взаємодії з релігійними організаціями та механізмів запобігання міжконфесійним конфліктам.

Практичну цінність становлять рекомендації щодо запровадження прозорих процедур взаємодії з релігійними громадами, удосконалення адміністративних процесів у земельно-майновій сфері, розвитку інституційної медіації та врахування релігійного чинника у системі громадської безпеки мегаполісів. Окремі положення дослідження можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування під час формування партнерських моделей співпраці з релігійними організаціями у соціальній, гуманітарній та кризовій сферах.

Матеріали дисертації можуть застосовуватися у навчальному процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін з адміністративного права, державного управління, релігієзнавства, політики та права у сфері свободи совісті, а також у підготовці навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти.

4. Наукова обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження

Наукова обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження забезпечується комплексним використанням теоретико-методологічних підходів, нормативно-правової бази, аналізу сучасних управлінських практик та узагальнення наукових напрацювань у сфері адміністративного права, державного управління, релігієзнавства та соціології релігії.

Теоретичну основу дослідження становлять положення щодо сутності державно-конфесійних відносин, принципів свободи совісті та віросповідання, моделей взаємодії держави й релігійних організацій, а також сучасних концепцій постсекулярного суспільства, плюралістичної акомодації та багаторівневого самоврядування. Використання міждисциплінарного підходу дозволило розглянути адміністративно-правове регулювання державно-конфесійних відносин як складну систему взаємодії правових, інституційних, соціальних і безпекових чинників.

Наукова достовірність отриманих результатів ґрунтується на аналізі законодавства України, міжнародних правових стандартів у сфері свободи совісті та віросповідання, нормативних актів органів державної влади й місцевого самоврядування, а також на вивченні сучасних тенденцій розвитку релігійного середовища в умовах урбанізації та суспільних трансформацій.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема системний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, інституційний та нормативно-аналітичний методи. Їх застосування забезпечило можливість визначення особливостей адміністративно-правового регулювання державно-конфесійних відносин у мегаполісі, виявлення

проблемних аспектів та формування практично орієнтованих рекомендацій щодо їх удосконалення.

Обґрунтованість висновків і пропозицій підтверджується логічним взаємозв'язком між метою, завданнями, методами та результатами дослідження, послідовністю аналізу теоретичних положень і практичних матеріалів, а також можливістю застосування запропонованих моделей та рекомендацій у діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлене у дисертаційному дослідженні наукове завдання виконано на належному рівні. Здобувачем здійснено комплексний аналіз теоретичних, правових та організаційно-управлінських аспектів адміністративно-правового регулювання державно-конфесійних відносин в Україні в умовах мегаполісу, визначено особливості їх функціонування в умовах релігійного плюралізму, урбанізаційних процесів та сучасних безпекових викликів.

У процесі дослідження здобувач продемонстрував належний рівень володіння методологією наукової діяльності, що виявилося у здатності застосовувати комплексний міждисциплінарний підхід, поєднувати методи адміністративно-правового аналізу, державного управління, соціології релігії та досліджень суспільних трансформацій. Використання системного, структурно-функціонального, порівняльно-правового, інституційного та нормативно-аналітичного методів забезпечило послідовність і обґрунтованість отриманих результатів.

Здобувачем сформульовано та вирішено основні наукові завдання, зокрема розкрито сутність і специфіку державно-конфесійних відносин у мегаполісі, визначено особливості їх адміністративно-правового регулювання, проаналізовано роль органів державної влади та місцевого самоврядування у формуванні відповідної політики, а також запропоновано напрями вдосконалення механізмів взаємодії держави та релігійних організацій.

Отримані результати свідчать про здатність здобувача самостійно здійснювати науковий пошук, критично аналізувати наукові джерела, узагальнювати теоретичний і практичний матеріал, формувати аргументовані висновки та розробляти науково-практичні рекомендації. Рівень методологічної підготовки дозволив забезпечити логічну побудову дослідження, відповідність поставленої мети та завдань отриманим результатам, а також обґрунтованість сформульованих положень наукової новизни.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 9 наукових працях, з них: 4 – українською мовою у вітчизняних фахових виданнях; 5 – англійською мовою, у тому числі 2 – у виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus та Web of Science. Також за тематикою дослідження опубліковано 3 тез наукових доповідей.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Структура дисертаційного дослідження є логічно вибудуваною, послідовною та відповідає визначеній меті й

завданням роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із відповідними висновками до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел. Зміст структурних частин роботи взаємопов'язаний і забезпечує комплексне розкриття предмета дослідження. Сформульовані висновки узгоджуються з отриманими результатами та відповідають загальним вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії. Автором обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її актуальність, чітко сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет роботи, а також аргументовано вибір методологічного інструментарію, що забезпечив досягнення поставленої мети та отримання науково обґрунтованих результатів.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження державно-конфесійних відносин у мегаполісному середовищі» (с.25-86) визначено понятійні, теоретичні та методологічні основи аналізу взаємодії держави і релігійних організацій. Розкрито сутність державно-конфесійних відносин, основні моделі їх функціонування, а також специфіку мегаполісу як простору релігійного плюралізму, урбанізаційних трансформацій та нових форм взаємодії влади з релігійними спільнотами. Обґрунтовано комплексний підхід до реалізації релігійної політики, який охоплює гарантійний, інституційний, правозастосовний, майново-фінансовий, освітньо-культурний, партнерський, комунікаційний та безпековий напрями (с. 48–49). Визначено, що сучасна релігійна політика є багаторівневою системою, яка поєднує свободу совісті, інституційну взаємодію, соціальне партнерство та забезпечення суспільної безпеки.

Другий розділ «Адміністративно-правовий режим державно-конфесійних відносин в Україні: сучасний стан та мегаполісний вимір» (с.87-138) присвячено аналізу адміністративно-правового режиму державно-конфесійних відносин в Україні у мегаполісному вимірі. Доведено, що ефективність реалізації свободи віросповідання залежить не лише від нормативної бази, а й від якості адміністративних процедур та практик їх застосування. Проаналізовано роль Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» як основи правового регулювання, а також визначено проблемні аспекти, пов'язані з реєстраційними процедурами, статусом релігійних суб'єктів та конфліктними ситуаціями. Обґрунтовано, що в умовах мегаполісу ключового значення набувають принципи прозорості, нейтральності, недискримінації та процедурної визначеності. Адміністративно-правовий режим розглядається як система балансу між автономією релігійної сфери, публічним інтересом і необхідністю ефективного управління багатоконфесійним міським середовищем.

Третій розділ «Локальна правозастосовна практика та контури партнерського підходу: інституційно-процедурний вимір» (с.139-189)присвячено дослідженню локальної правозастосовної практики та формуванню сервісно-партнерської моделі взаємодії держави і релігійних організацій у мегаполісі. Автор зазначає, що результативність такого регулювання визначається не лише наявністю правових норм, а й якістю їх практичного застосування, зокрема прозорістю процедур, чітким розмежуванням повноважень, однаковістю правил для різних конфесій та можливістю судового контролю. Виявлено, що трансформація принципу державної нейтральності в напрямі сервісно-партнерської моделі не передбачає надання

переваг окремим конфесіям, а ґрунтується на формуванні універсальних, відкритих і доступних механізмів взаємодії. Особливу роль у цьому процесі відіграють мегаполіси як простори конфесійного різноманіття, де можуть апробуватися нові моделі комунікації, цифровізації адміністративних послуг та міжконфесійного діалогу.

Отже, проведений аналіз трьох розділів дозволяє зробити висновок, що сучасні державно-конфесійні відносини в Україні потребують поєднання правової визначеності, інституційної спроможності та партнерської взаємодії. Мегаполіс у цьому контексті постає не лише як адміністративний простір реалізації релігійної політики, а як середовище формування нових моделей співіснування держави, релігійних організацій і суспільства на основі принципів свободи, рівності, нейтральності та взаємної відповідальності.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації М.М.Янауера дає підстави стверджувати, що здобувач дотримувався вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивмо оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертаційної роботи М.М.Янауера, її достовірність та новизну, висловлю і деякі побажання та зауваження:

1. На с.20 зазначається «розкрито концепцію мегаполіса як особливого соціокультурного й адміністративного простору, в межах якого концентруються типові для всієї країни тенденції та водночас формуються специфічні умови для апробації й оцінювання альтернативних форматів взаємодії органів влади та релігійних організацій». Однак мегаполіс як специфічний соціальний, урбаністичний і управлінський простір уже давно досліджується в урбаністиці, соціології міста та публічному управлінні. Причому сама ідея, що у великих містах концентруються соціальні процеси та виникають особливі форми управління, не є новою. Замість «розкрито концепцію мегаполіса» краще зазначити: «Запропоновано аналітичну інтерпретацію мегаполіса як локального рівня реалізації державно-конфесійних відносин, у якому поєднуються просторові, інституційні та безпекові чинники регулювання релігійного різноманіття». Тобто новизна не в самому понятті мегаполіса, а в його застосуванні до державно-конфесійної проблематики.

2.На с.31 автор зазначає, що секуляризм виконує дві взаємопов'язані функції: нормативну (задає межі допустимого втручання держави у сферу переконань і гарантує рівність громадян незалежно від їхньої духовної ідентичності) та аналітичну (описує історичні зміни ролі релігії у публічному просторі). Проблема полягає в тому, що наведені функції належать дещо різним рівням аналізу. Нормативна функція є характеристикою секуляризму як політико-правового принципу організації суспільства. У цьому значенні секуляризм визначає межі взаємодії держави та релігійних інституцій, гарантує свободу совісті, рівність громадян незалежно від їхніх релігійних або нерелігійних переконань та забезпечує світський характер державних інститутів. Натомість аналітична функція більшою мірою властива не самому секуляризму, а концепту секуляризації або секулярності як науковим категоріям. У соціології релігії та релігієзнавстві вони

використовуються для опису й пояснення історичних змін ролі релігії в суспільстві, трансформації її місця в публічній сфері, культурі та індивідуальній свідомості.

3.У дисертаційній роботі автор виокремлює вісім напрямів релігійної політики, зокрема гарантійний, інституційний, правозастосовний, майново-фінансовий, освітньо-культурний, партнерський, комунікаційний та безпековий (с.48-49). Однак це положення викликає заувагу через концептуальну нечіткість класифікації: у ньому змішані різні за природою елементи — напрями політики, механізми її реалізації, принципи регулювання та рівні управління, тобто відстежується змішування різних критеріїв класифікації, відстежується нечіткість співвідношення між напрямами та рівнями реалізації, перетин і дублювання окремих напрямів, недостатньо виражений саме релігієзнавчий вимір (автономія релігійних спільнот; внутрішня організаційна специфіка конфесій; роль релігії у формуванні ідентичності та соціальної солідарності; міжконфесійна взаємодія; трансформації релігійності у постсекулярному суспільстві).

4.Запропонована назва третього розділу «Локальна правозастосовна практика та контури партнерського підходу: інституційно-процедурний вимір» зміщує акцент у бік адміністративно-правової науки, що може свідчити про втрату власне релігієзнавчої перспективи. У даному контексті релігійний чинник переважно постає як об'єкт регулювання, а не як соціокультурний, інституційний та ціннісний феномен. Загалом, саме мегаполісний вимір дозволяє показати специфіку державно-конфесійних відносин завдяки високій концентрації релігійних організацій, конфесійній різноманітності, конкуренції за міський простір, необхідності постійної комунікації влади і громад, потребі у процедурах запобігання конфліктам. Однак мегаполіс є не лише адміністративним простором, а й простором трансформації релігійності, де змінюються форми релігійної належності, способи самоорганізації громад та моделі взаємодії релігії із суспільством. Тому я б рекомендувала дещо скоригувати назву розділу, щоб у ній залишився релігієзнавчий компонент, зокрема «Державно-конфесійна взаємодія в мегаполісі: локальні практики, інституційні трансформації та партнерські моделі».

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Дисертаційна робота являє собою завершене, самостійно виконане та структурно послідовне наукове дослідження, яке відповідає основним вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Висловлені у роботі зауваження мають переважно характер наукової дискусії, не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження та не зменшують значущості отриманих результатів. Вони можуть розглядатися як підґрунтя для подальшого поглиблення окремих аспектів проблематики та визначення перспективних напрямів майбутніх наукових розвідок. Дисертаційна робота є цілісним, самостійно виконаним і логічно структурованим науковим дослідженням, що відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дослідження має міждисциплінарний характер та інтегрує релігієзнавчий, правовий і соціально-управлінський підходи, що забезпечує його наукову актуальність і практичну значущість. Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не знижують її

теоретичної та прикладної цінності й не ставлять під сумнів отримані результати. Переважно вони мають дискусійний характер та окреслюють перспективні напрями подальших наукових досліджень.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Янауера Мечислава Мирославовича представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є актуальним, самостійним та завершеним науковим дослідженням, що виконане на високому науково-теоретичному рівні з дотриманням принципів академічної доброчесності. Здобувач оволодів методологією наукової діяльності на належному рівні. Результати проведених М. Янауером досліджень є актуальними, мають відповідну теоретичну та практичну цінність, характеризуються науковою новизною, є обґрунтованими, достовірними, відповідають темі дисертації та відображені в публікаціях автора. Поставлена мета дисертації досягнута, а наукове завдання виконане на належному рівні для подібних досліджень.

На підставі ретельного аналізу тексту дисертації, основних авторських публікацій Мечислава Янауера та достатнього ступеня апробації їх результатів, вважаю, що дисертація «Адміністративно-правове регулювання державно-конфесійних відносин в Україні в умовах мегаполісу» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», пунктам 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р., зі змінами, внесеними постановами КМУ №341 від 21.03.2022, №502 від 23.05.2023, №507 від 03.05.2024, а її автор Янауер Мечислав Мирославович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань – В (Культура, мистецтво та гуманітарні науки) за спеціальністю В7 Релігієзнавство.

Офіційний опонент - доктор філософських наук, професор,
професор кафедри релігієзнавства
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка Олена ПРЕДКО

Підпис
Вчений секретар
КАРАУЛЬНА Н. В.
26.12.2024